

Fonemisch bewustzijn in de lessituatie

Het Engels bestaat uit niet meer dan 40 klanken (fonemen), maar deze kunnen op meer dan 1000 verschillende manieren worden gespeld. Sommige letters lijken qua klank zeer veel op elkaar, zoals 'b' en 'p'. De verschillende geluiden die door deze letters worden voorgesteld treden extreem snel op: in slechts tien honderdste van een seconde. Het kunnen onderscheiden van deze zeer snelle geluiden en het kunnen afzonderen van deze geluiden binnen woorden wordt 'fonemisch bewustzijn' genoemd. Dit is de basis van taalbeheersing, en fonemisch bewustzijn heeft dan ook niet alleen betrekking op wat we horen, maar ook op het lezen, spellen en spreken.

Zonder fonemisch bewustzijn zal iemand problemen hebben bij het leren van de relatie tussen letters en de klanken waarvoor deze letters binnen woorden staan, en ook met het toepassen van deze samenhangen tussen letters en geluiden om woorden te helpen uitspreken. Vaardigheid in het herkennen van fonemen kan en moet direct en expliciet aan dyslectische leerlingen moeten onderwezen.

Computerspelletjes

De neurologe Paula Tallal (2003) hielp bij het ontwikkelen van functionele MRI (fMRI) voor het identificeren van de hersengebieden die letter-klankcombinaties niet correct verwerken. Uit deze scans blijkt dat dyslectici bij het verwerken van fonologische input een verhoogde activiteit in het taalgebied van de hersenen vertonen. Met deze informatie ontwikkelde Tallal samen met neuroloog Michael Merzenich op neuronplasticiteit gebaseerde computerspellen die een nieuwe 'bedrading' kunnen bewerkstelligen in de hersenen van kinderen met deze vorm van dyslexie om zo de gebieden van de hersenen te activeren die cruciaal zijn voor de taalvaardigheid.

Het computertrainingsprogramma heet *Fast ForWord*. In een van de spelletjes verdient het kind punten door de klanken 'ba' en 'pa' te onderscheiden. Zodra het kind deze oefening beheerst, wordt het spelniveau aangepast zodat het de volgende dag een moeilijkere opdracht krijgt. Het kind wordt hierbij voortdurend professioneel gemonitord via internet.

Natuurlijk kunnen docenten dyslectische leerlingen ook ondersteunen zonder computerspelletjes. Zo kan fonemisch bewustzijn in context worden ontwikkeld door bepaalde lees- en schrijfoefeningen.

Een mogelijke methode zou zijn om tijdens een klas-

sikale leesoefening de relaties tussen letters en klanken te bespreken. Leraren kunnen zulke discussies beginnen met een voorleesronde voor alle leerlingen. Nadat iedereen heeft voorgelezen, kan de leraar leerlingen vragen naar de relaties tussen letters en klanken, of hen deze laten opschrijven in hun schriften.

Een andere methode is leerlingen te vragen een tabel te maken met letter- en klankpatronen die ze na het lezen van een tekst niet begrepen. De leerlingen moeten deze klankpatronen en lettercombinaties visueel met het Nederlands vergelijken. Docenten kunnen ook de eerste les van het jaar met klankpatronen beginnen door alle leerlingen te vragen de letter- en klankpatronen van de namen van hun klasgenoten in het Nederlands op te schrijven en naarmate het jaar vordert in het Engels.

Mondelinge toetsen

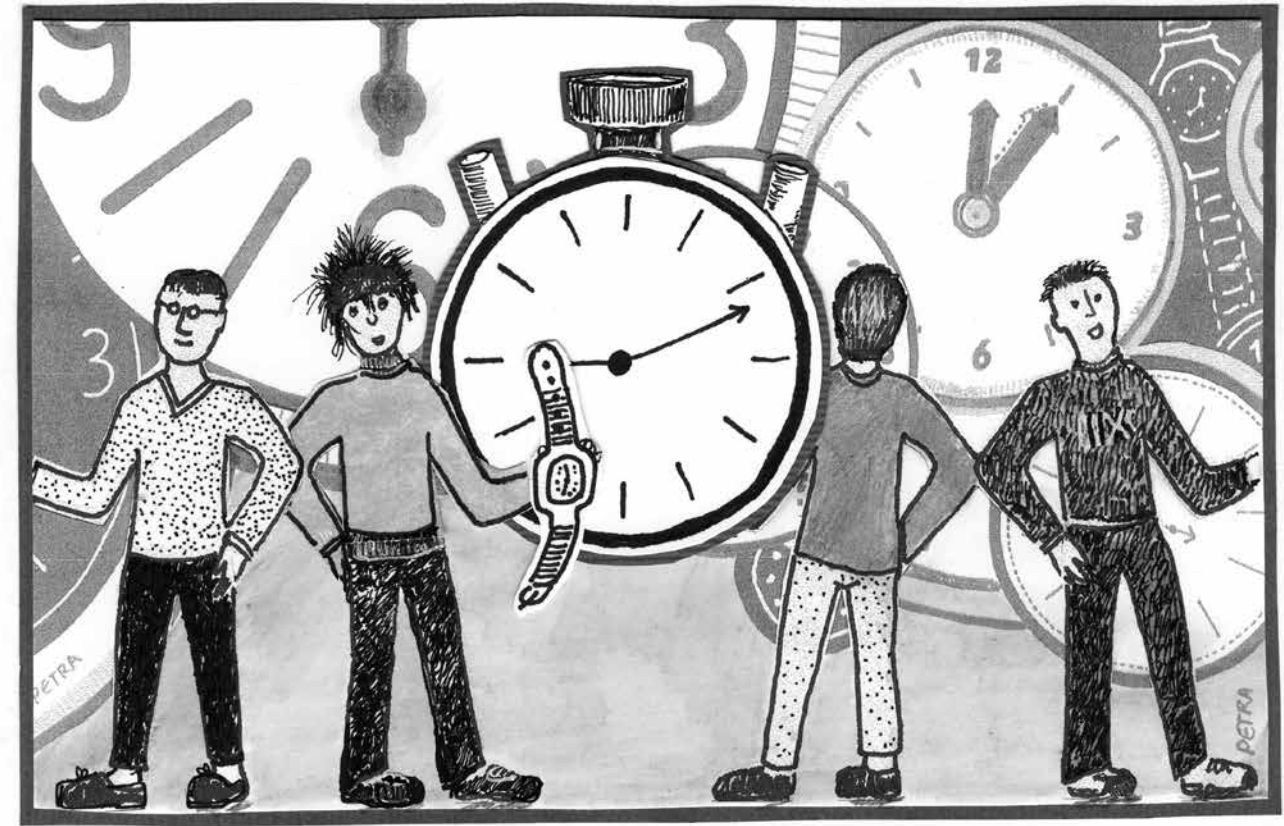
Zoals er al een protocol bestaat voor het beoordelen van schriftelijk werk van dyslectische leerlingen, kan er ook een protocol worden ontwikkeld voor het beoordelen van de mondelinge vaardigheden in het Engels van deze leerlingen. Zo zouden leraren Engels tijdens mondelinge toetsen tijd moeten geven voor zelfcorrectie. Door deze tijd te geven, houdt de leraar rekening met de sequentiëringproblemen van de leerling.

Zonder gerichte fonemische oefening het hele jaar door is het echter contraproductief om aan te nemen dat een dyslectische leerling vloeiend Engels zal gaan leren. Docenten kunnen rekening houden met dit gebrek aan fonemisch bewustzijn wanneer een dyslectische leerling tijdens een mondelinge toets een woord verkeerd uitspreekt. Hoewel de leraar zich alleen bij schriftelijke overhoringen aan een speciaal protocol dient te houden, is er echter eigenlijk geen wezenlijk verschil tussen mondeling en schriftelijk overhoren. ■

LITERATUUR

- Goswami, U., J. Ziegler, L. Dalton & W. Schneider (2001). Pseudohomophone effects and phonological recoding procedures in reading development in English and German. *Journal of Memory and Language*, 45: 648-664.
- Holly Fitch, R. & P. Tallal (2003). Neural mechanisms of language-based learning impairments: Insights from human populations and animal models. *Behaviour and Cognitive Neuroscience Reviews*, 2: 155-178.

Fast ForWord: <www.scilearn.com>
International Dyslexia Association: <www.interdys.org>
Dyslexia Teacher: <www.dyslexia-teacher.com/index.htm>

Petra van Kalker

EEN-MINUUT-SPREEKBEURTEN en de beoordeling van spreekvaardigheid

In het vorige nummer beschreef Kees Houtman hoe hij met behulp van een-minuut-spreekbeurten erin slaagde om de spreekvaardigheidstraining van zijn leerlingen en studenten te intensiveren.¹ In dit artikel gaat de auteur verder in op de becijfering van deze spreekbeurten en gaat hij op zoek naar een beoordelingsmethode die het onderwijsproces zo min mogelijk stoort en die tegelijkertijd zoveel mogelijk recht doet aan de individuele leerling.

Kees Houtman

Van veel collega's hoor ik dat ze niet veel aandacht aan spreekvaardigheidstraining geven, onder andere omdat dit onderdeel zo lastig toetsbaar is. Dat is zeker waar, als je streeft naar een in objectieve decimalen uit te drukken cijfer zoals het Cito het bijvoorbeeld voor de examens leesvaardigheid en de luistervaardigheidstoetsen berekent. Voor spreekvaardigheid blijft dit doel niet alleen onbereikbaar, maar in mijn ogen zelfs ongewenst, omdat we bij spreekvaardigheid te maken hebben met individuele productie van individuele leerlingen, het gebrek aan objectieve criteria en een grote afhankelijkheid van relatieve prestaties.

Dat individuele karakter maakt het andere grote dilemma bij de beoordeling van spreekvaardigheid zichtbaar: als je als leraar de leerlingen onder leestijd allemaal individueel wilt toetsen, levert dat een gigantisch verlies aan leestijd op of onrustige uren, waarin de leraar een paar leerlingen toetst en de andere zelfstandig moeten doorwerken. Dit gaat de ene klas nu eenmaal beter af dan de andere – en onder de leraren is het niet anders. En buiten leestijd toetsen is ondoenlijk: het kost zeeën van tijd of de leerlingen krijgen te weinig tijd en aandacht.

Ik ben dus op zoek gegaan naar een systeem waarin de lessen zoveel mogelijk ongestoord door konden gaan en waarin de leerlingen zich konden trainen voordat

beoordeling plaats zou vinden. Bovendien moest het cijfer een grote mate van validiteit en betrouwbaarheid hebben; vanuit de praktijk bekeken houdt dat in, dat leerling, leraar en klasgenoten er zich in konden vinden.

Wanneer toetsen?

In het normale leerproces, waarbij de rollen vastliggen – de leraar legt uit en de leerling maakt aansluitend oefeningen, krijgt huiswerk op, maakt/leert dat, waarna hij gecontroleerd of overhoord wordt, een diagnostische toets krijgt en er uiteindelijk een proefwerk volgt – krijgt de leerling meestal voldoende kansen om zich de leerstof eigen te maken, voordat hij een test-met-gevolgen moet maken. Oefeningen en toets zijn dan in de meeste gevallen schriftelijk.

Het toetsen van spreekvaardigheid verloopt vaak heel anders. Dan worden bijvoorbeeld leerlingen die 10 minuten tijd gehad hebben om een dialoogje te oefenen – uit het hoofd te leren en op te lepelen – voor de klas geroepen. Ze krijgen geen feedback, kunnen zich niet verbeteren, en terwijl ze hun kunstje doen, zit te rest van de klas zich te vervelen. Meteen daarna volgt een beoordeling, zonder dat duidelijk is wat er nu precies beoordeeld wordt.

Leerlingen moeten dan presteren zonder dat ze gericht hebben kunnen oefenen, zich door herhalen/uitbreiden/variëren hebben kunnen verbeteren. Dit geldt met name voor ‘echte’ spreekbeurten, waarbij een leerling of een duo voor de klas staat en zijn verhaal afsteekt zonder dat ze op presentatietechnieken, samenwerking of zelfs maar uitspraak hebben geoefend. De eerste spreekbeurthouders in een klas worden zo ongewild tot positief of negatief voorbeeld voor de anderen, maar hun prestaties worden wel becijferd.

De lessituatie en de toetsing worden zo schijnbaar geïntegreerd, maar in feite door elkaar gehaald, omdat ongeoefende leerlingen presentaties houden die niet als oefenwerk bekeken worden, maar als prestaties. Oefengelegenheid krijgen leerlingen voor spreekopdrachten niet of te weinig, omdat ‘er geen tijd voor is’ of omdat ‘leerlingen niets doen als er geen cijfer voor gegeven wordt’.

Eerst oefenen, dan toetsen

Met de een-minuut-spreekbeurten kan toetsing in de onderbouw ter afronding van een hoofdstuk/thema plaatsvinden, vooral als er in de loop van het werk aan dat thema al veel tijd ingeruimd is voor het oefenen van de spreekvaardigheid. Hierbij valt te denken aan eerst beluisterde dialogen half-hard in tweetallen te laten her-

halen, dan via rolwisseling en bijkomende opdrachten teksten te laten automatiseren. Enkele voorbeelden van bijkomende opdrachten:

- laat de volgende keer eens overbodige woorden weg;
- gebruik synoniemen;
- kies eens een ander woord;
- voeg eens een woord of een paar woorden toe;
- verander de woordvolgorde waar dat kan;
- maak de zin wat langer door er met ‘omdat’ een argument aan toe te voegen, etc.

Door de veranderingsopdrachten automatiseren de leerlingen niet alleen, ze denken ook over de situatie na en vergroten hun taalvaardigheid. De volgende les kan de opdracht opgepakt worden door de dialoog te laten voorafgaan door een improvisatie in tweetallen, door een vervolg te laten bedenken of door een derde persoon (leerlingen die al klaar zijn) zich in de dialoog van een ander tweetal te laten mengen. Een tip hierbij: laat bij dit werk twee leerlingen steeds één tekstboek gebruiken. Ze zitten dan met hun hoofden vlak bij elkaar en op elkaar gericht. De meesten hebben dan niet de neiging hard te willen spreken.

Naast het oefenen met spreekvaardigheid kan de docent in de loop van het werk aan het thema ook al eenminuut-spreekbeurten volgens het in mijn vorige artikel beschreven principe laten houden. Wie wil cijferen kan de procedure die in de volgende paragraaf beschreven wordt, volgen. Maar in de onderbouw volstaat vaak het enthousiasme van de leerlingen om het geleerde in praktijk te brengen en om ze zo spreekkilometers te laten maken.

Bovenbouw

In bovenbouwklassen is de volgende werkwijze goed bruikbaar. Leerlingen krijgen om de week een eenminuut-spreekopdracht. Na de gewenningsperiode loopt de leraar rond, luistert mee, praat mee. Na een keer of 4 tot 5 heeft hij iedereen een of meerdere keren kort kunnen horen spreken en geeft hij een voorlopig oordeel over de spreekvaardigheid, zoals hij die in de lessen heeft ervaren. Dit oordeel heeft nog geen gevolgen voor de leerling.

In de daaropvolgende weken kunnen leerlingen die een negatief oordeel hebben gekregen, laten zien dat zij onder hun kunnen hebben gepresteerd door zich beter voor te bereiden en actiever deel te nemen. De anderen moeten in hun positieve lijn doorwerken.

Aan het einde van deze periode geeft de docent een definitief oordeel/cijfer. Dat is gebaseerd op de algemene indruk die hij in de klas gekregen heeft. Het is

daarbij van belang dat de beoordeling zeker in het begin bemoedigend gebeurt, met als belangrijkste criteria ‘begrijpelijkheid voor een *native speaker*’ en ‘inhoud’, dat wil zeggen dat de leerling een boodschap gestructureerd heeft overgedragen. Als deze en de formele voorwaarden (lijstjes met onderwerpen en spiekwoorden) vervuld zijn, is het cijfer voldoende.

Omgekeerd moeten we als leraren ook niet schromen om prestaties die onder de maat zijn, laag te beoordelen. Dat is bij schriftelijk werk voor velen echter makkelijker dan bij mondelinge prestaties!

Mocht een leerling menen dat zijn prestaties ondergewaardeerd zijn, dan kan hij buiten lestijd een spreektoets komen afleggen waarbij hij over alle behandelde onderwerpen moet kunnen spreken en eventueel zijn lijstjes moet laten zien.

Het moet leerlingen verder duidelijk zijn dat ze met een in de herfst behaalde 8 in het voorjaar niet hoger dan een 5 of een 6 zullen scoren, omdat de oefening immers tot verbetering van de vaardigheid moet leiden. Dat dat gelukt is, moet blijken uit een grotere vlotheid, grotere woordenschat, betere communicatie, improvisatie en uitspraak, en minder storende fouten.

Aangenaam aan deze manier van beoordelen is bovendien dat er geen onnatuurlijke en onpersoonlijke toetsgesprekken zijn waarbij de leraar met zijn hoofd in de papieren scoreformulieren zit in te vullen.

Een-minuut-spreekbeurten

- Leerlingen bereiden een spreekbeurt van maximaal één minuut voor en maken een briefje met zes spiekwoorden.
- Drie leerlingen houden hun spreekbeurt klassikaal en de rest krijgt een luisteropdracht (bijvoorbeeld: leerlingen moeten minstens één vraag over het gehoorde kunnen stellen).
- De klas wordt vervolgens in groepjes verdeeld en elke leerling doet zijn verhaal. De andere leerlingen in de groep houden zich ondertussen bezig met verschillende luisteropdrachten.

Leerlingen mee laten beoordelen

Dan is er nog de kwestie van het wel of niet leerlingen laten meebeoordelen. Natuurlijk is het belangrijk dat leerlingen op school naast vakkennis ook sociale vaardigheden leren. Ze moeten dus van jongs af aan getraind

worden in het geven van feedback, omdat goede feedback berust op belangstelling voor de ander en op het leerproces zelf dat ze doormaken. Dat kunnen leerlingen, net als ieder ander, alleen als ze in gesprekken goed leren luisteren en reageren, en als ze begrijpen waar het in het leerproces inhoudelijk, communicatief en talig om gaat. Ik ben dan ook heel tevreden als mijn leerlingen of studenten deze vaardigheden bezitten wanneer ze hun diploma krijgen, maar voor die tijd mogen ze geen oordelen over prestaties van medeleerlingen uitspreken die gevolgen kunnen hebben. Dus: de leraar beoordeelt, daarvoor is hij opgeleid en het is deel van zijn taak.

Tot slot

Natuurlijk is de in dit artikel beschreven manier van beoordelen in zekere zin subjectief, want er is geen ‘bewijsmateriaal’. Ik vind echter dat we subjectief moeten durven zijn; we kennen onze leerlingen, benutten hun inzet en zien hun groei, en moeten de verantwoordelijkheid voor een persoonlijk oordeel durven nemen. En de mogelijkheid van een herkansing onder objectieve omstandigheden is immers ingebouwd.

Heel belangrijk vind ik dat de toetsing zo niet langer een momentopname is; spanning en faalangst spelen een veel minder grote rol dan in een formele toetsituatie.

Op deze manier kunnen ook de overgangscijfers voor spreekvaardigheid tot stand komen. Ik weet niet of het juridisch gezien mogelijk is zonder speciale toetszitting een afsluitend spreekvaardigheidscijfer te geven, maar leerlingen kunnen zich op die formele toetsing precies zo voorbereiden als op de lessen: de leraar kiest een onderwerp uit de ingediende lijst en laat de leerling vertellen of de groep discussiëren. De leraar kan aansluitend vragen stellen en het gesprek naar een ander onderwerp leiden. Soms is dat niet eens nodig, de leerlingen doen dat zelf. En dan hebben wij ons doel bereikt. ■

1. Houtman, K. (2006). Een-minuut-spreekbeurten: spreekvaardigheid voor alle talen op alle niveaus. *Levende Talen Magazine*, 93(2): 8-9.